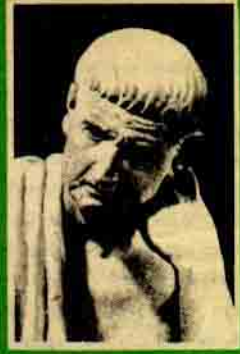

Tanınmış Bilim Devlerinin Hayatı:

ARİSTO

ARİSTO

Stagira'lı Aristo eski bilim adamları içinde bir yandan tabiat biliminin ilk öğrencilerinden, öte yandan da bilim ve metafiziği birbirine bağlayanların sonuncuları arasındaydı.

Uzun süren ömrü süresince, Philip Atınayı egemenliği altına almış, İskender dünyayı fethetmiş ve bir zamanlar Yunanistan üstünde parlayan zafer ve şöret yıldızı ebediyen geçip gitmişti. Bundan böyle, Avrupa üzerinde Roma güneşi doğmuş ve tarih sahnesi batıda İtalya yarımadasına doğru kaymıştı.

Aristo M.Ö. 384'de Stagira'da doğdu. Babası Nicomachus'un ataları Aesculapius'un oğlu olduğu söylenen Machaon'a kadar dayanır. Gerçi, soylu ataları olmasa da, Aristonun bilim, gültür ve eğitime karşı doğal bir eğilimi olduğu muhakkaktır. Aristonun babası doktordu ve Makedonya Kralı Amyntas'ın dostu idi. Amyntas, bir süre sonra Aristonun öğretmenlik yapacağı dünya fatihi İskenderin büyük babası idi.

Aristo'nun ilk öğretmeni, muhtemelen, babasıydı. Herneyse, tıp konusunda bazı şeyler öğrendi ve bir tıp kardeşlik birliği olan Asclepiads'ın üyesi oldu. Aristo bu mesleği öğrenecek vakti ne zaman ve nasıl bulmuştu? Tarihçiler, Aristonun çok deli dolu bir gençliği olduğunu belirtirler. Bazılarına göre parasını gürültülü bir yaşantı içinde boş yere harcamış, sonra açlık tehlikesini önlemek için orduya yazılmış ve çeşitli şerüvenlerden sonra Stagira'ya dönerek para kazanmak üzere doktorluğa başlamıştı.

Aristo hakkında birşeyler söyleyenlerin hepsinin birleştiği nokta, Aristonun Eflatun'un yanında eğitim gördüğüdür; ancak bu eğitim süresi sekiz yıl mıdır, onsekiz yıl mı, bilinmiyor.

Yine herkesin uzlaştığı bir diğer nokta, Aristonun çok parlak bir öğrenci olduğu ve büyük filozof tarafından «okulun dehası» olarak adlandırıldığıdır. İki deha arasındaki bu güzel ahenk, maalesef, çok uzun sürmedi. Aristo, «Eflatun benim için çok azizdir, ama gerçek, Eflatun'dan daha azizdir», diyordu. Eflatun buna çok kızmış ve şöyle yazmıştır. «Tayların analarını tekmelediği gibi silkti, attı beni, Aristo». Eflatun için büyük şanssızlık, fakat dünya için büyük şanslılık olan bir şey varsa, o da Aristonun kendisini ikna etmedikçe, Tanrıyı bile inkâr edecek kişilikte bir insan olmasıydı.

Aristo onsekiz yaşında Atınaya geldi. Orada yaşarken, bir şehir devleti olan Aterneus Kralı Hermias'ın ilgisini çekti ve saraya davet edildi. Bu ziyaret Hermias'ın kızı veya yeğeni olduğu sanılan Phyhis ile evlenmekle sonuçlandı. Bu prenses karısından bir kızı; birinci karısının ölümünden sonra evlendiği haktan bir kişi olan ikinci karısından da bir oğlu oldu.

347'de Eflatun'un ölümü üzerine Aristo Hermiasın yanına gitti ve orada üç yıl yaşadı. Sonra bir yıllığına Mitylene'e gitti. Oradayken Makedonya Kralı Philip tarafından onun yaşındaki oğlu İskendere öğretmen olarak çağırıldı.

Burada, ikibin yıldır defalarca sorulan bir soru geliyor aklı: Geleceğin bu dünya fatihi ve zalim hükümdarına Aristo ne öğretmiş, ne verebilmişti? Hükümdarın yaşantısı sırasında, bütün zamanların en büyük kişilerinden biri olan Aristonun etkisi altında kaldığını, onun öğretisinden yararlandığını gösterecek ne gibi belirtiler, ipuçları görüldü? Aristo, bu doymak bilmez ihtirası besleyip, teşvik mi etmişti? Aristo İskendere, onun sonradan kendisini tanrısal bir soydan geldiğini sanmasına yardım ede-

cek bir eğitimi mi vermişti ? Bir filozofun öğrencisine öğretmesi, telkin etmesi beklenen itidal, denge, hoşgörü, kendikendisini kontrol etme yeteneği ve alçak gönüllülük gibi özellikler nerede kalmıştı

Gerçek olan şuydu ki, İskendere kimse öğretmenlik edemez, ona birşey öğretemezdi. İskender kendine özgü, orijinal yaratılıştta bir çocuktur. Muhtemelen hastalıklı bir zekâsı ve aklı vardı. Çocukken, başlıca eğlencesi, hiç kimsenin ehlileştirmediği atları ehlileştirmektir. İskenderin karakterinin anahtarı da buydu zaten. Böyle bir çocuğa hiçbir felsefe gelemezdi; onu sadece savaş bilimi ilgilendiriyordu.

Aristo yedi yıl Makedonyada kaldı. Philip'in öldürülmesi üzerine İskender Makedonya tahtına çağrılınca, Atinaya döndü. Aristo elli yaşındaydı, ve bu yaşta ölseydi, belki de hiç hatırlanmayacak, veya sadece Eflatun'un parlak bir öğrencisi ya da Büyük İskenderin öğretmeni olarak hatırlanacaktı. Ölmez eserlerinin önemli bir kısmı henüz yazılmamıştı. Elli yaş ! Az değil. Ve Aristo güç bir ömür sürmüştü. Aristo ne beklemiş, ne bulamamıştı ? Ve şimdi, ellisinde hiç bulamayacağı şey neydi ? Kaybolan ümitler, idealler ve güven yüzünde derin izler bırakmıştı; gözlerinde ve dudaklarında ise bir miktar acı, bir miktar ümitsizliğin izlerini taşıyordu

Aristo Atinada kendisi için bir okul kurdu ve Peripatik (Yürüyen Filozoflar) adını taşıyan bir grubun başına geçti. Kurduğu okulda, verdiği dersler muhtemelen kitaplarının büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Kendinden öncekilerin aksine, çalışmaları sadece metafiziğe bağlı kalmıyordu; ancak o da bu bilinmeyen konu ile işe başlamak zorundaydı. Hayatın her belirtisi onun için canlı ve ilgi çekiciydi. Konu olarak bütün bilim âlemini seçmiş ve her alanda son sözü, kendi gözlemleri ve düşüncelerinin süzgecinden geçirerek yazmıştır.

Yeni birşey keşfedince, eski hipotezlerinden vazgeçmiş ve ondan konuşmadan önce uzun uzun incelemiş, düşünmüştür. Böylece, tümevarım metoduyla düşünme tarzının ilk dersini kazandırmıştı, dünyaya. Aristo hatalar yapmıştı, şüphesiz; fakat hataları geçiciydi; gerçeği ararken her pırlantının arkasından gitmeyi denemiştir.

Okulunda yaşadığı ve düşündüğü oniki yıl zarfında, Aristo çok meşgul bir adamdı. Bilinen dünya, adeta, onun bahçesiydi; Aristo, bu bilinen dünyanın köşe bucağından acaip hayvanlar bulup getiriyor ve bunlar kendisine tabiat bilimi tarihi için önemli

bilgiler sağlıyordu. Bütün hayatı boyunca, bulduğu her kitabı toplamıştı. Öyle ki, Eflatun Aristonun evi için «okuma salonu» deyimini kullanıyordu. Bitkileri, iklimi ve astronomiyi inceledi ve yazdı. Eskilerin kendisine atfettikleri bin ciltlik eseri yazmış olması için, Aristonun gerçekten son süratle yazması gerekmiştir.

Ve bütün bu eserlerin hepsi Aristo için yabancı olan bir halkın ortasında, Atinada yazılmıştı. Atinalılar Aristoyu hiç benimsemediler. Onlar için Aristo, Makedonyalı müstebit hükümdarın taraftarıydı ve Atinalılar İskenderden nefret ediyorlardı. Bu sırada Demosthenes İskenderi tanımadığını ilân ederek, Atinada İskenderi tutan partiye karşı kampanya açtı. Bu parti içinde de herkesin üstünde Aristo vardı. Demosthenes, Aristonun bir filozof ve bilim adamı olduğuna ve politikayla ilgisi olamayacağına inanmıyordu. İskender bir vakitler Aristonun öğrencisi, onun ürünü değilmiydi ?

Aristo için günler sakin değildi artık. Eflatuna gösterilen saygı ve sevgi Aristoya gösterilmiyordu. Aristo, elektrikli bir hava içinde hararetle çalışıyordu. Bütün bu yıllar zarfında, bir dakika yoktu ki, Atinalı ayak takımı Aristoyu memnuniyetle paramparça etmeyi düşünmesin.

İskender ile Aristonun arası bozulduktan sonra bile durum düzelmedi. İskender ile bozuşmasının nedeni, Aristonun yeğeni Callisthenes idi. Bazı sebeplerden dolayı Callisthenes, İskendere bir tanrıymış gibi muamele etmeyi reddetmişti. İskender Mısrıda iken, her nasılsa kendisinin tanrısız olduğunu fikrini kafasına koymuş ve herkes tarafından kendisine tanrıymış gibi saygı gösterilmesini ve davranılmasını emretmişti. Asi ve tanrıyı (1) reddeder Callisthenes ölümüne mahkûm edildi.

Callisthenesin affı için Aristo aracılık etti. Böylesine ciddi bir meselede araya girmek biraz can sıkıcı birşeydi. Bu arada, muhtemelen Aristo, eski öğrencisine tanrılığının bir hayli şüpheli olduğunu da işaret etmişti. Herneyse, Aristo yeğenini kurtarmadı; sadece eski öğrencisinin gazabını üstüne çekti ve İskenderin ilâhi gücünü bir bilge ve yaşlı kişiyi öldürerek de ispatlayabileceği tehdidi ile oradan uzaklaştı.

Bu görüşme öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkilerin sonu oldu. Ancak, İskender yaşadığı sürece, Atinadaki Makedonyalılar partisi ayakta durabildi, onlar arasında Aristo da. Fakat, 323'de İskender öldü ve Atinadaki politika kazanı taştı. Halk tahta

gelen Antipater'e karşı ayaklandı ve Yunanlılar «Lamia Savaşına» başladılar.

Bunun üzerine Aristonun düşmanları kendilerini göstermek cesaretini buldular. Büyük bilim adamına karşı ilk darbe baş rahip Eurymedon'dan geldi. Baş rahip, Aristoyu dualar ve kurbanların değersiz olduğunu öğretmekle suçluyordu.

Bu itham okunduğunda, Aristo mücadelenin sonuna geldiğini anlamıştı. Yillardır, Atinalıların nefreti ortasında yılmadan yoluna devam etmişti. Sadece gerçeğe yönelmiş olarak, Yunanlı olan herşeyi terketmişti, fakat Yunanlılar onu huzur içinde bırakmadılar. Artık herşey bitmişti.

Daha önce rahipler Sokratı da öldürmüşlerdi. Aristo Atinalıların felsefeyi bir kere daha katletmelerine müsaade etmeyeceğini söyleyerek kaçtı. Ana yurdu Chalcis'e döndü. Orada annesinin halkı kendisini eve dönen bir maceraperest olarak karşıladı, fakat bu karşılaşmada büyük öğretmen ve bilim adamı için hiçbir sevinç, hiçbir coşku yoktu. Bir yılın üçte birine yakın bir süre Atinada yaşamış, orada tanınmıştı. Sevdiği dostları, öğrencileri adanmış iddi. Bitkileri orada, hayvanları ve kitapları orada idi. Velhasıl, Aristonun laboratuvarı, eserlerinin yapıları Atinada kalmıştı. Burada ise, «araçları elinden alınmış bir işçi» gibi yalnızdı; ve çok yorgundu.

Bu arada, Atinada Aristonun baş düşmanı Demosthenes de oldukça yorgun ve ümitsizdi.

Rivayet edilir ki, Atinanın en büyük hatibi ile en büyük öğretmeni, Milâddan önce 322'de aynı zamanda biri Atinada, diğeri Chalcis'de zehir içerek güçlüklerle dolu yaşantılarına son verdiler.

Aristo yorulmak bilmez bir yazardı, fakat eserlerinin büyük bir kısmı kaybolmuştur; ancak, kalanlar gene de insanı şaşırtacak kadar çok ve çeşitlidir.

Aristo metafizik, mantık, astronomi, meteoroloji, tabiat bilimi alanlarında; «Hayyanların Organları», «Hayvanların Hareketleri», «Hayvanların Çoğalmaları», gibi spesifik konularda; ayrıca, hitabet, şiir ve politika konularında eserler yazmıştır. Bugün, bilim adamlarının gittikçe daralan konularda ihtisaslaşmaya gittikleri devrimizde, böylesine geniş bir sahaya el atmağa kim cesaret edebilir? Üstelik, Aristo, bugünkü modern aletlerin hiçbirine sahip değildi. Saati yoktu, termometresi yoktu, ağırlık ve ölçü birimleri yoktu, mikroskobu yoktu; ve yerçekimi ve havanın ağırlığı konusunda hiçbir bilgiye sahip değildi.

Kendisine yol gösterecek hiçbir şey olmaksızın, Aristo, önce eskiden kalan izleri temizledi. Onun istediği tek başına büyük bir şan ve şerefti. O, sadece kendisinin bütün evreni doldurmasını ve insanlığın bütün aklını kucaklamasını istiyordu.

Democritus'un atom kuramını reddetti.

Anaxagoras'ın ileri sürdüğü «insanın eli işledikçe kafası da gelişir» görüşünü tanımadı. Kendisi bunun tersini ileri sürdü, yani daha büyük beyinin daha büyük (iyi) ele ihtiyacı olduğunu söyledi.

Pythagoras'ın «dünyanın merkezî bir ateş etrafında döndüğü» şeklindeki görüşünü darmadağın etti; ve kendisi dünyanın evrenin merkezi olduğu şeklideki eski görüşü kabul ederek egosunu tatmin etti.

Democritus'un geliştirdiği «duyuların merkezi beyindir» görüşünü kabul etmedi, o bu görevi kalbe verdi.

Bütün bu kendi orijinalitesini ortaya serme çabalarına rağmen, Aristo gene de büyük bir bilim adamıydı. «Bilimi dünyaya Aristo kazandırmıştır» sözünü fazlasıyla haketmişti. Emriyoloji biçimini dünyaya kazandıran kesinlikle Aristodur. Aristo, emriyo içinde kalbin ilk gelişmelerini keşfetti ve bundan embriyoloji uzmanı van Baer'in meşhur ettiği büyük modern kanuna doğru yol açtı.

Şöyle ki, emriyo içinde ilkönce cinse ait özelliklerin teşekkül ettiğini, sonra türe ait özelliklerin, en sonra da kişisel özelliklerin belirdiğini, söyledi.

Kalıtım konusunda Gregor Mendel'e yol açan şöyle bir soru atmıştı ortaya: Bir beyaz kadın bir zenci ile evleniyor. Çocukları beyaz. Fakat torunları arasında siyah derililer bulunuyor. Aristo soruyor: Beyaz kadının beyaz çocuklarında siyah ırka ait özellik nerede saklanmıştı? İki bin yıl sonra bu sorunun cevabını Mendel verdi.

Ondokuzuncu yüzyıla, Herbert Spencer şu öğretiyi ileri sürdü: «Hayvan ne kadar fazla gelişirse, o kadar az çoğalır.» Milâddan üçyüz yıl önce Aristo aynı buluşu yapmıştı.

Aristo hayatın bitkilerden hayvanlara doğru, sonra daha ilkel hayvanlardan daha gelişmiş hayvanlara doğru, onlardan da insana doğru geliştiğini söylemiştir. Ondokuzuncu yüzyılın ortasında Darwin aşağı yukarı buna benzer bir kuram geliştirdi ve adına da «Evrim» dedi. Aristo bir evrimci değildi ve Darwin'in büyük kuramına ulaşacağı da söylenemez; ancak o bir fikrin peşindeydi, bu fikri de mantıken Darwin'in ulaştığı sonuca götürcekti.

Aristo mantık bilimminin yaratıcısıdır. Aristo mantığı olarak bilinen öğreti yüzyıllarca, özellikle ortaçağ boyunca dünyaya hükmetmiştir.

Hayvanları sınıflandırmada Aristo bir öncüdür. Kurduğu sistem öylesine iyidi ki, Linnaeus daha iyisini bulana kadar devam etti. Hayvanları kanılar ve kanısızlar (bugünkü omurgalılar ve omurgasızlar) olarak ikiye ayırdı.

İnsanları doğuran (viviparous) hayvanların sınıfına dahil etmişti. Yani, dişi hayvanın bedeni dışında yumurtanın gelişmesine lüzum kalmaksızın, yavru üretecek hayatı ısıya sahip olan hayvanlar sınıfı idi bu. Ancak, gene de Aristonun insanı, hayvandan farklı bir yaratıktı. Aristo bütün hayvanların, en azından serbest hareket gücüne sahip olan hayvanların ruhu olduğunu ileri sürdü; fakat sadece insan için hassas ve muhakeme edebilen bir ruh ayırmıştı. Aristo Orta Çağdaki ününü kısmen buna borçludur.

Çoğalma Aristoyu özellikle ilgilendiriyordu. Ve ilkel hayvanlar konusunda gerçeğe uyan pek çok şeyler bulmuştu; fakat insan embriyosu hakkında pek bir şey bilmiyordu. Fakat Aristo bilmediğini kabul etmediğinden bu konuda bir sürü saçmalıklar yazdı. Aristo şöyle diyordu: Çocuğun cinsiyeti babanın güçlü veya zayıf oluşuna bağlıdır. Baba kuvvetliyse çocuk oğlandır; zayıfsa kız.

Gerçekten de Aristo kadınlara aşağılık bir gözle bakardı. Kendisi de en az iki kadını çok yakından tanımıştı. «Doğanın bütün amacı erkeği meydana getirmektir», diyordu. Ancak, doğanın da amacı mükemmel olmasına rağmen hata yapabileceğini kabul ediyordu. Çünkü doğanın uğraştığı malzeme her zaman mükemmel değildi. Ham madde bir erkek yaratacak kadar kaliteli değilse, doğa bu malzemeden kadın yaratıyordu. Sonunda işler öylesine birbirine girdi ki, erkeğin ölmezliği için kadın bir gereklilik haline geldi. Aristo bundan acı bir şekilde yakınır.

Modern kadının Aristonun fikirlerinden gocunması ve onu ciddiye alması gerekmez. Türlerin dışı konusunda Aristonun bilgisi sınırlı idi. Örneğin, erkeğin kafatasında kadıninkinde daha fazla sutur (kafatası kemiklerinin eklemleri . . .) olduğunu; erkeğin kadına göre daha az kaburga kemiği olduğunu söylüyordu.

Aristo nüfusun sınırlandırılması gerektiğine inanıyordu. Örneğin, bir şehir-devleti için karşı çıkarken, öte yandan çocuk düşürme yoluyla doğum

kontrolünden yanaydı. Bunda da bütün amaç erkeğe daha iyi bir şans tanımaktı. Kadının ne düşünüp ne hissettiği, Aristoyu ilgilendirmiyordu. Aristo da «Sü-köt kadının şanımandır» şeklinde düşünenlerdendi.

İdeal bir devlette kadının da erkekler gibi eğitim görmesi gerektiği, böylece her iki cisin beraberce gelişeceğini tavsiye ediliyordu. Aristo bu fikri reddetti. O, kadınların erkekleşmesinden yana değildi. O, kadınla erkek arasındaki farkın iyice belirlenmesini, böylece kadınların -erkek evlat yetiştirmek olan- tek fonksiyonlarını hakkiyle yerine getireceklerini ileri sürüyordu.

Aristo, «genç erkeklerin kolayca aldandıklarını, çünkü kolay ümitlendiklerini» söylüyordu. Bu nedenle, Aristonun ideal devletinde hiçbir erkek otuz-yedi yaşından önce evlenmemeliydi. Otuzyediy yaşında ise, yirmisinde bir genç kızla evlenecekti. Böylece, kadınla erkek beraber gelişecekler ve uzun süre çocuk, erkek çocuk, yapabilme şansları olacaktı.

Aristonun tanrısı elle tutulup, gözle görülmeyen, uzak, soyut bir şeydi. Ve sadece evreni düzene sokmak için işe karışmıştı. Tanrı, kendisi hareket etmeksizin, evreni harekete geçirmişti. Maddeye hareket olanağı sağladıktan sonra kendisi sahnedeki çekilebilirdi. Ve nitekim, Aristoya göre, çekilmişti de.

Fiziğin hareketle ilgili konularında, bu yaşlı bilim adamının Milâddan üçyüz yıl önce çok akıllıca bir tahminde bulunduğu söylenecektir. Fizikçiler, maddi varlıkların, yani gördüğümüz ve dokunduğumuz şeylerin gerçekte sadece titreşimler —yani otam içindeki elektronların kendi yörüngeleri etrafında dönmesiyle meydana gelen hareket— olduğunu söyleyeceklerdir. Yani bu durumda, evren içinde herşey bir elektriksel tezahür müdür? Belki de. Böyle olsa bile, «eşyalar» gerçektir. Tıpkı, Aristonun eşyaya hareket veren varlığının hareketsiz olması gibi.

Fakat bu hareket olanağı dünyaya verilmemiştir. Dünya hareketsiz durur, fakat yuvarlaktır, çünkü yuvarlak daire mükemmeliyetine yakındır. Doğanın gözünde en yüksek mertebede olan biçim de «daire»dir. Bu hareketsiz dünya etrafında güneş, ay ve gezegenler dönerler. Bütün hayatı boyunca Aristo kendi gördüklerine inanmıştır. Güneşin aksamaları battığını gören bu gözlerin kendisini aldatabileceğine inanmaz.

Aristo gezginlerin anlattıkları acayıp öyküleri zevkle dinleyip, anlatılanlardan kendi gerçekleri için yararlanmasına rağmen, kendisi coğrafya ile pek

ilgilenmemiştir. Acaip ve uzak canavarlara dair pek çok şey anlatır, fakat öbür yüzünü tasvire veya güneş ufukta kaybolduktan sonra güneşe ne olduğunu tahmine kalkışmamıştır.

Bu hareket kuramını geliştirerek, Aristo dünyanın devamlı bir değişim içinde olduğunu farketmiştir. Denizin çekilip kabarması, sahilin bir yerde alçalıp başka bir noktada yeniden yükselmesi; dağların aşınması ve yeni yüksekliklerin oluşması; ilkbaharda yeşeren, sonbaharda sararan yapraklar; yağışın yağmur, düşen kar; ovaların çöl, çöllerin ova haline gelmesi; ulusların yükselip yokolması; insanın doğup, ölmesi. Bütün bu deveranı Aristo bir evren filozofunun gözleriyle görmüş, anlamağa çalışmış; ve açan bir gül yaprağı, düşen bir çiğ damlasına bakarak, Sonsuzluk içinde hayatın devamlı bir tekrür olduğunu farketmiştir.

Aristo hayvanları yakından incelemiş, hiçbir ayırtmayı kaçırılmamak için onları kesip biçmiştir. Eğer kanunlar ve din yasaklamamış olsaydı, insan bedenini de kesip biçeceği muhakkaktı. Sonuç olarak, kendi çi organları hakkında fazla şey bilmediği halde, ilkel hayvanlardan yüzlencesinin iç organları hakkında oldukça bilgi sahibi olmuştur.

Aristo bilmediği şeyleri tahminden kaçınmaz, ancak bilmeyi tahmine tercih ederdi. Yani, yavrusunu yumurtlayarak değil de canlı olarak doğuran bir köpek balığı türünün bulunduğunu söylediği zaman, ne dediğinin pekâla farkındaydı. Birkaç yüzyıl boyunca bu köpek balığı hikâyesi, Aristonun saflığının bir delili olarak anlatılageldi. Fakat sonunda, Aristonun haklı olduğu anlaşıldı.

Aristonun önce ve hattâ sonraları bile, embryo içinde doğacak hayvanın bir minyatür şeklinde bulunduğu ortak inancı vardı. İnsan cenininin (fetus) eğer görülebilse, tamamen yeni doğmuş bir bebeğe benzediği, ancak bunun çok küçük, sadece serçe parmak büyüklüğünde olduğu, düşünülüyordu. Aristo bu inancı altüst etti, fakat öldürmedi. Ondokuzuncu yüzyılda bu eski görüşe inanan pek çok kişi vardı. Belki bugün bile böyle düşünenler mevcuttur.

Aristo, yumurta içinde civcivin gelişmesini gözledi ve tohumun geliştiğini, bir biçime girdiğini ve kendisine yeni parçalar eklendiğini gördü. Aristo, «üç günlük kuluçka devrinden sonra, yüreğin yumurtanın akı içinde ufak bir kan lekesi gibi göründüğünü» yazıyor «Kan lekesini andıran bu nokta çarpıyor, hareket ediyor ve bu noktadan çıkan kan dolu iki karadamar helezoni bir biçimde, büküm ha-

linde uzanıyorlar ve kanlı lifler taşıyan bir zar yumurtanın sarısını sarıyor. Kısa bir süre sonra, ilk başta çok küçük ve beyaz olan bir vücut teşekkül ediyor.»

Aristo, anlayabildiği kadariyle, varlıkların hayat olmayan yerde canlılık kazandıklarını görmüştü. Bunun üzerine, ilkel hayvanlar arasında kendiliğinden üreme olur, diyordu. İki bin yıl boyunca Aristonun sözü geçerli sayıldı. Yağmur suyu içine konarak güneşte bırakılan bir at kılınının bir süre sonra yılan haline geleceğine inanan çocuklar belki de halâ vardır. Gülmeyin buna, 80 - 90 yıl önce buna inananlar vardı. Fakat, Spallanzani veya Pasteur'den beri, canlı bir şeyin ancak canlı bir şeyden doğacağı kesinlikle biliniyor. Ufacık bir tohum bile, bir çeşit baba ve ana veya aynı derecede etkin bir şey olmadıkça canlanamıyor.

Aristonun pek bilinen başka bir yanlışı da Galile zamanına kadar sürüp gitti. Galile'den önce herkes bunun kesin gerçek olarak bellemişti. Aristo eşyaların yere düşme hızı ağırlıklarıyla orantılıdır», demişti. Buna göre, onkiloluk bir demirparçası bir kiloluk bir demirden on misli hızlı yere düşecekti. Bu oldukça mantıklı görünmüştü, herkeşe. Öyle ya, büyük ağırlık düştüğü yerde daha büyük delik açmıyor muydu? Bugün herkes biliyor ki, Aristo yanılıyordu. Şaşırtıcı olan nokta, Aristonun yanlış yapmakla tatmin oluşu. Genellikle Aristo, önce verileri toplar, sonra kuramını geliştirdi. Oysa, bu durumda hiçbir denemeye girişmedi. Kendisine söylenenlere inandı ve yanlışlığı sonrakilere aktardı, ta ki, Galile bu yanlışlığı Piza kulesinden yaptığı bir denemeye yıkana kadar.

Fakat Aristoyu yanlışlarıyla hatırlamayınız. Darwin, ondokuzuncu yüzyılın bu büyük evrimcisi, bu Yunan tabiat bilimcisine hayranlığını belirtmekle hiçbir zaman küçülmemiştir. Darwin şöyle diyordu: «Çok farklı alanlarda Linnæus ve Cuvier benim için iki tanrı idler; fakat Aristo yanında bunlar iki okul öğrencisi olmaktan öteye gidememişlerdir.»

Aristo pek çok alanda bir öncü idi. Şöyle diyordu: «Ben daha önceden hazırlanmış bir temel, örnek alacak bir model bulmadı. Benimkisi sadece birinci adım. Bu nedenle de küçük bir adım. Siz okuyucularım beni yaptıklarımın kabul ediniz ve başkalarının yapması için bıraktığım şeylerden dolayı da beni affediniz.»

Küçük bir adım mı? Pek mütevazı bir deyiş. Aristo Galile'ye kadar mutlak bir hükümdar gibi